

нування), організацію; розпорядництво; координування; контроль. Л. А. Горшкова [5] до основних функцій управління відносить керівництво й контроль, координацію, планування. М. Кунц і С. Одонел [6] розглядають такі функції керуючих, як планування, організацію, комплектування штатів, керівництво, лідерство й контроль.

Виходячи з цього, функціональна компетенція – це знання і уміння, придбані в ході навчання і повсякденної діяльності, які характеризують кваліфікацію і професіоналізм управлінця при здійсненні управлінських функцій. До її складових відносяться: аналітичність і інноваційність мислення, ухвалення рішень. Продуктивна компетенція містить сукупність якостей, що дозволяють індивідуі досягти своєї мети в робочому середовищі.

Виділення зазначених підходів пов'язано, насамперед з використанням різних методик до оцінювання та розвитку індивідуальних управлінських знань. Оскільки робота керівника передбачає вирішення значного числа різнопланових завдань, то очевидно, що за успішною управлінською діяльністю стоїть значний набір самих

різних характеристик і умінь, оцінка яких передбачає використання комплексного методичного підходу. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Andriesson D.** Implementing the KPMG Value Explorer // Journal of Intellectual Capital. – 2005. – № 6. – Р. 474 – 488.
2. **Хэмел Г.** Стратегическая гибкость / Г. Хэмел, К. Прахалад, Г. Томас, Д. О'нил ; пер. с англ. – СПб. : Питер, 2005. – 384 с.
3. **Чи Теїн.** Міркування про економіку знань. Пошуки напрямків реформи й політики відкритості / Теїн Чи. – Пекин : Вид. документації суспільних наук, 2002. – Т. 2. – 503 с.
4. **Азрилян А. Н.** Экономический словарь / Под ред. А. Н. Азриляна. – М. : Институт новой экономики, 2007. – 1152 с.
5. **Горшкова Л. А.** Основы управления организацией. Практикум / Л. А. Горшкова, М. В. Горбунова. – М. : КноРус, 2009. – 240 с.
6. **Кунц Г.** Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций / Г. Кунц, С. О'Доннел. – М. : Прогресс, 1981. – 494 с.

УДК 631.1

АГРОЕКОЛОГІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

БАБАЄВ В. Ю., БАБАЄВА І. О.

УДК 631.1

Бабаєв В. Ю., Бабаєва І. О. Агроєкологічне виробництво як інноваційний напрям розвитку аграрних підприємств

У статті наведено методи ведення агроєкологічного виробництва продукції в країнах Європи та США, розглянуто основні засади і способи ведення органічного землеробства в Україні, обґрунтовано запровадження інноваційних технологій органічного виробництва в діяльність аграрних підприємств.

Ключові слова: агроєкологічне виробництво, органічне виробництво, органічне землеробство, органічна продукція.

Бібл.: 9.

Бабаєв Валерій Юрійович – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри економічної політики, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України (пр. Московський, 75, Харків, 61050, Україна)
E-mail: BabaevV@ukr.net

Бабаєва Ірина Олексіївна – магістрант, Національна академія державного управління при Президенті України (вул. Ежена Потье, 20, Київ, 03057, Україна)

УДК 631.1

Бабаєв В. Ю., Бабаєва І. А. Агроєкологічне виробництво як інноваційне напрямлення розвитку аграрних підприємств
В статті приводяться методи ведення агроєкологічного виробництва продукції в країнах Європи та США, розглядаються основні принципи і способи ведення органічного землеробства в Україні, обґрунтовано запровадження інноваційних технологій органічного виробництва в діяльність аграрних підприємств.

Ключевые слова: агроєкологічне виробництво, органічне виробництво, органічне землеробство, органічна продукція.

Библ.: 9.

Бабаєв Валерій Юрьевич – кандидат наук по государственному управлению, доцент, доцент кафедры экономической политики, Харьковский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины (пр. Московский, 75, Харьков, 61050, Украина)
E-mail: BabaevV@ukr.net

Бабаєва Ірина Алексеевна – магістрант, Національна академія державного управління при Президенті України (вул. Ежена Потье, 20, Київ, 03057, Україна)

UDC 631.1

Babaev V. Y., Babaeva I. A. Agroecological Production as an Innovative Line of Agricultural Enterprises

The article presents methods of agroecological production in Europe and the U.S., the basic principles and methods of organic farming in Ukraine, grounded introduction of innovative technologies in organic production activities of agricultural enterprises.

Key words: agroecological production, organic farming, organic farming, organic produce.

Bibl.: 9.

Babaev Valeriy Yu. – Candidate of Sciences (State Administration), Associate Professor, Associate Professor, Department of Economic Policy, Kharkiv Regional Institute of Public Administration of National Academy of Public Administration under the Office of the President of Ukraine (pr. Moskovskyy, 75, Kharkiv, 61050, Ukraine)
E-mail: BabaevV@ukr.net

Babaeva Irina A. – Graduate Student, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine (vul. Ezhena Potye, 20, Kyiv, 03057, Ukraine)

Постійне зростання рівня продовольчих потреб населення і усвідомлення людством значного погіршення стану навколишнього природного середовища, спричиненого інтенсивним веденням сільськогосподарства з широким використанням хімізованих технологій, викликало появу таких методів виробництва сільськогосподарської продукції, які гарантують необхідний їй якісний рівень і безпечність у споживанні, а головне – не шкодять довкіллю. Агроекологічне виробництво набуло поширення у розвинених країнах світу і є високорентабельним напрямком агробізнесу, проте для вітчизняних аграрних підприємств цей напрям є новим а ринком органічної продукції майже не освоєним.

Питання запровадження та розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки України розглядали такі вчені, як: В. Артиш, О. Березін, О. Дудар, М. Зубець, Т. Лозинська, В. Потапенко, П. Саблук, В. Сендецький, В. Юрчишин та ін. Водночас, потребують подальшого розгляду питання обґрунтування використання інноваційних технологій органічного виробництва в діяльності малих і середніх аграрних підприємств.

Метою статті є узагальнення методів ведення агроекологічного виробництва та обґрунтування запровадження інноваційних технологій органічного виробництва в діяльність аграрних підприємств.

Дослідження показують, що в країнах Європи та США основними ефективними методами ведення агроекологічного виробництва продукції є такі: органічний, органо-біологічний, біодинамічний, біологічний (екологічний) та інтегрований.

Наведені методи ведення агроекологічного виробництва мають свої особливості застосування. Так, органо-біологічне виробництво продукції зосереджене на прагненні до створення «живого» і здорового «ґрунту» за рахунок підтримки й активізації його мікрофлори. Із добрив використовують лише органічні (гній, сидерати) та деякі повільно діючі мінеральні добрива (томасшлак, базальтовий пил).

Біодинамічний спосіб ведення є найбільш поширеним у Німеччині, Швеції і Данії. Його мета – вирощування сільськогосподарських культур з урахуванням не тільки природних (земних), а й космічних ритмів, оскільки все живе представляє собою збалансоване ціле, що перебуває у певному взаємозв'язку із космосом. При цьому застосування спеціальних біологічних препаратів повинно додати рослинам поживних речовин й активізувати певні процеси в ґрунті.

Біологічне (екологічне) землеробство (Франція, Польща) забезпечує суворе обмеження застосування пестицидів і гнучке відношення до питання про мінеральні добрива, при цьому дозволяється використовувати лише органічні та нетоксичні препарати (ефірні олії, порошки, настої з лікарських трав, водоростей).

Інтегроване агровиробництво – це метод поєднання переваг інтенсивного та органічного агровиробництва, і одночасного уникнення недоліків кожного з них. Реалізація цього методу здійснюється шляхом раціонального використання природних умов і досягнень науково-технічного прогресу [1].

Найбільшого поширення у світі набуло органічне агровиробництво, яке слід розуміти не лише як метод виробництва сільськогосподарської продукції, але як і перспективний шлях розвитку сільського господарства та один з напрямів диверсифікації діяльності сучасних сільськогосподарських підприємств, запровадження якого хоч і потребує значних капіталовкладень, але, в подальшому, за правильного господарювання – може принести значні надприбутки. Це обумовлюється тим, що сьогодні ринок органічної продукції в Україні знаходиться в зародковому стані (сертифіковано близько 140 підприємств) і сформований переважно окремими продуктами харчування – крупи, мука, соки, сиропи, молоко та мед. Тому, якщо вчасно зайняти певну нішу на цьому ринку, як це зробили такі екопідприємства, як «Жменька», «ЕтноПродукт», «Геркулес», «Пан Еко», то сільськогосподарські підприємства матимуть стабільні ринки збуту своєї продукції з високими фінансовими результатами.

У результаті органічного агровиробництва створюються екологічно чисті продукти харчування, які в різних країнах називаються по-різному – «organic» або «bio». Ця продукція користується величезною популярністю в Європі та США, причому даний ринок за своїми товарними категоріями охоплює практично всі сфери життєдіяльності людини – від свіжих овочів та фруктів, м'ясних і молочних продуктів, хліба, цукру, чаю та кави до парфумерії та косметики, одягу та взуття, засобів гігієни та меблів. Органічна продукція продається як у звичайних супермаркетах, так і в спеціалізованих магазинах [2, с. 60]. В Україні ж тільки починають цікавитися «здоровою» продукцією, тому спеціалізованих магазинів поки що немає, що правда є декілька інтернет-магазинів – Delight, Glossary, Natur Boutique, та по декілька полиць з імпортною органікою у таких супермаркетах, як – «Сільпо», «Мегамаркет», «Metro».

Щодо основної термінології, то тут доречно зауважити, що прийнятий в Україні термін «органічне виробництво» в економічній термінології англосовітських країн ЄС і США не вживається. Замість нього використовують загальноприйнятий термін «органічне землеробство» («organic farming», «organic agriculture»), що означає такий спосіб сільськогосподарського виробництва, за якого виключається використання синтетичних хімікатів (добрив, пестицидів, антибіотиків тощо) і генетично модифікованих організмів для одержання екологічно чистої продукції [3, с. 5].

Згідно з проектом Закону України «Про органічне виробництво» (відхилено 8 вересня 2011 року), органічне виробництво – це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів та для використання на нехарчові цілі, метою якої є отримання органічної продукції на всіх її стадіях виробництва і враховує вимоги щодо вирощування, виробництва, переробки, сертифікації, маркування, перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції та спрямоване на покращення основних показників стану здоров'я населення, охорони довкілля, забезпечення раціонального використання і відтворення ґрунтів та інших природних ресурсів [4].

Органічне виробництво тісно пов'язане з органічним землеробством – системою ведення землеробства, що полягає в максимальному залученні для мінерального живлення рослин відновлювальних місцевих органічних ресурсів (гною, побічної продукції рослинництва, сидератів тощо), біопрепаратів удобрювальної і захисної дії, органо-мінеральних і біоактивних добрив з введенням екологосумісних агрохімікатів природного походження у повно- і короткоротаційних сівозмінах [4].

Опоненти природного землеробства стверджують, що не можна досягти високих врожаїв рослинництва без агрохімікатів та «вберегти» врожай від шкідників і хвороб. Але наука і практика органічного землеробства свідчать про протилежне – за умов поліпшення якості продукції та збереження оптимального стану довкілля показники урожайності можна істотно підвищити (навіть у 2 – 6 разів).

Фахівці виділяють такі основні засади і методи ведення органічного землеробства [5, с. 39]:

– Залежно від *попередника та культури* поверхневий обробіток ґрунту повинен бути не глибше 4 – 12 см. Традиційна оранка чи перекопування лопатою, під час яких перевертається пласт ґрунту (глибші шари опиняються на поверхні, і навпаки), є нерациональними із декількох міркувань: по-перше, руйнуються так звані ґрунтові капіляри, якими вода легко піднімається із нижніх шарів у верхні, надходить повітря до коренів рослин; а по-друге – перевертання пласту ґрунту різко змінює умови життєдіяльності ґрунтового «населення», адже гине більшість корисних живих ґрунтових організмів, які знаходяться як у глибоких шарах ґрунту – бактерії, грибки, водорості, найпростіші (розвиваються без доступу атмосферного повітря (анаероби)), та у верхніх шарах – аероби, які без доступу повітря не можуть існувати. Для відновлення попереднього оптимального стану ґрунтової сукупності живих організмів потрібен певний час і енергетичні затрати. А тому, за органічного землеробства, поверхневий обробіток ґрунту та догляд за рослинами рекомендується проводити з використанням плоскоріза Фокіна – знаряддя, яке здійснило революцію у землеробстві, завдяки розмаїтим можливостям, простоті, легкості та зручності у використанні, енергоощадності та порівняно низькій вартості.

– *Використання ефективних мікроорганізмів*, які прискорюють перегнивання органічних матеріалів та відходів до утворення компосту – цінного органічного добрива; продукують стимулятори росту; підвищують імунітет рослин до несприятливих умов, шкідників і збудників хвороб; сприяють очищенню ґрунту від шкідливих мікроорганізмів, збагаченню його стимуляторами, антибіотиками. Широке застосування ефективних мікроорганізмів і у тваринництві – для очищення повітря хлівів; у побуті – очищення каналізаційних стоків, усунення неприємних запахів, та й загалом, для оздоровлення довкілля.

– *Компостування органічних відходів*: соломи, бадилля, бур'янів, трави, тирси, листя, паперу, тобто всього, що здатне перегнивати, за допомогою ефективних мікроорганізмів.

– *Створення «живого», родючого шару ґрунту* за рахунок відмови від синтетичних агрохімікатів: мінеральних добрив, пестицидів, стимуляторів росту тощо. А тому основна увага надається вирощуванню сидератів, тобто – зеленого добрива; використанню біологічних і агротехнічних методів захисту рослин, органічних добрив (гною, біогумусу, торфу, компостів) – найголовнішого чинника відтворення родючості ґрунтів; орієнтації на біологічні методи добування азоту з атмосфери.

– В органічному землеробстві, з метою попередження висихання ґрунту, заощадження вологи, знищення бур'янів, поліпшення умов для кореневої системи рослин, використовують *укриття* – різні органічні матеріали (траву, бур'яни, тирсу, кору, папір), які, перегниваючи, збагачують ґрунт поживними речовинами. Застосовують також агроволокно, темну поліетиленову плівку багаторазового використання. Такий метод досить часто називають *мульчуванням*.

– Використання *якісного елітного насіння*, вирощеного за технологією органічного землеробства, адже від його якості на 20-30% залежить майбутній урожай.

– Застосування *екологічно безпечних енергоощадних технологій* переробки та зберігання продукції.

Згідно з наведеними основними засадами і методами ведення органічного землеробства можна з упевненістю сказати, що на сільськогосподарських підприємствах України доречніше запроваджувати органічне виробництво овочів відкритого та закритого ґрунту – картоплі, огірків, помідорів, моркви, цибулі, часнику, зеленого горошку, баклажанів, кабачків, перцю та ін., оскільки вирощування екологічно чистих зернових культур не дасть такого економічного ефекту, адже, головними споживачами продукції будуть жителі міст та селищ міського типу, які прагнуть до здорового та збалансованого харчування.

Як зазначають О. В. Березін та О. В. Ващук, продукція сільськогосподарського виробництва відзначається унікальністю. Незалежно від фази циклічного розвитку економічної системи попит на продукти харчування завжди стабільний, оскільки через їжу людина одержує необхідну життєву енергію [6, с. 26].

Реалії сьогодення такі, що через вживання неякісних, часто шкідливих продуктів харчування (особливо до складу яких входять генномодифіковані організми), надмірне забруднення довкілля, активне використання синтетичних речовин, засобів побутової хімії, різко збільшується смертність населення (особливо дитячого віку), відбувається загострення алергічних, онкологічних, хронічних хвороб, спостерігаються патології. Тому екологічно чиста продукція вже користується неабияким попитом, а в недалекому майбутньому – стане нагальною потребою кожного із нас.

Отже, ринок збуту продукції у підприємств буде завжди, і саме населення буде формувати попит на неї.

Що ж необхідно зробити для введення цього перспективного напрямку діяльності на підприємствах? Спершу варто виділити територію для побудови теплиць та площу під засадження овочами. Відповідно до європейських стандартів земля для вирощування орга-

ніки повинна пустувати близько 3 років без будь-якого втручання – механічного та хімічного.

Потім, згідно із законодавством, необхідно пройти процедуру сертифікації виробництва, зокрема – сертифікацію землі, яка, як зазначають фахівці, займає найбільше часу та коштів (від 2,4 до 25 тис. грн). Наявність органічного сертифікату автоматично підвищує вартість продукту у середньому на 10 – 40% [7, с. 61]. Доречно зазначити, що термін сертифікації становить мінімум два роки, протягом яких інспектується земля, на якій вирощується органічна продукція, і саме господарство (досліджується історія полів та інша документація, посівні матеріали і навіть приміщення, в яких зберігається врожай).

Оскільки за органічного землеробства не допускається використання синтетичних мінеральних добрив та отрутохімікатів (пестицидів), то доцільним є і запровадження сільськогосподарськими підприємствами технології переробки органічних відходів у біогумус – надзвичайно цінне органічне добриво. Адаже за рахунок збалансованого комплексу активних компонентів біогумус прискорює ріст і розвиток рослин, підвищує їх стійкість до грибкових захворювань, покращує якість урожаю та забезпечує екологічну безпеку продуктів харчування. Як зазначає В. М. Сендецький, органічне добриво біогумус при його внесенні в нормі 4 – 8 т/га під зернові, овочеві культури, картоплю, цукрові буряки забезпечить приріст урожайності від 20 до 46% [8, с. 78].

Для виробництва біогумусу на всіх без винятку сільськогосподарських підприємствах є всі умови – наявність органічних відходів рослинництва і тваринництва та, зазвичай, невикористовувані приміщення, а у разі необхідності – земельні ділянки; варто лише зайнятися вермикультивуванням, тобто – розведенням червоних дощових каліфорнійських черв'яків, які були завезені до України з Каліфорнії у 1990 році асоціацією «Біоконверсія». За технологією, основою раціону годівлі черв'яків для одержання біогумусу має бути гній ВРХ, свиней, коней, овочевий, пташиний послід, до якого додають інші органічні компоненти – тирсу, пісок, хвою тощо. Кожний компонент корму необхідно подрібнити і в кінцевому результаті підготовлену суміш проферментувати [8, с. 77]. Залежно від того, який підібрано склад компонентів субстрату, залежить час ферментації, терміни вермикультивування і якість одержаного біогумусу (висока, середня, низька).

Налагодження такої технології виробництва біогумусу є досить вагомою для підприємств, адже його можна буде використовувати не лише для власних цілей, а й для реалізації, наприклад, до агромагазинів у вигляді фасованих пакетів різної ваги, а на отримані кошти можна буде придбати елітне насіння, вирощене за технологією органічного землеробства, як того вимагають стандарти.

Доречно зазначити, що для тих підприємств, у розпорядженні яких є фруктові садки, логічним було б запровадження виробництва екологічно-чистих соків та сиропів, які б мали неабиякий попит у населення. А за налагодження лінії виробництва, можна було б відкрити і овочевий напрямок (томатний, морквяний соки).

Розширення напрямків діяльності сільськогосподарських підприємств створить умови для підвищення зайнятості на селі – одного з основних джерел зростання доходів сільського населення та основного чинника стратегії подолання бідності в сільській місцевості [9, с. 31].

ВИСНОВКИ

Запровадження та широке поширення у аграрному секторі органічного виробництва є тим інноваційним напрямком розвитку, який дозволить наповнити внутрішній ринок України якісними та безпечними продуктами харчування та розширити зовнішні ринки сільськогосподарської продукції, продукції переробної та харчової промисловості.

Ведення органічного аграрного виробництва є передумовою поліпшення фінансового стану та фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, розв'язання соціальних проблем на селі, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках.

Подальших досліджень потребують питання державного регулювання, зокрема, державної підтримки розвитку органічного виробництва, формування механізму організації органічного виробництва в умовах глобалізації. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Дудар О. Т.** Органічне агровиробництво у системі еколого-спрямованого розвитку сільського господарства [Електронний ресурс] / О. Т. Дудар. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2009_4/26.pdf
2. **Потапенко В. Г.** Органічне сільське господарство як чинник економічної безпеки / В. Г. Потапенко, О. М. Потапенко // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 58 – 65.
3. **Зубець М. В.** Розвиток і наукове забезпечення органічного землеробства в європейських країнах / М. В. Зубець, В. В. Медведєв, С. А. Балюк // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 10. – С. 5 – 8.
4. Прийнято закон України про органічне виробництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://organic-food.com.ua/prijnyato-zakon-ukra%D1%97ni-pro-organichne-virobnictvo>
5. **Артиш В. І.** Система вимог до технологій вирощування органічної продукції / В. І. Артиш // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 37 – 40.
6. **Березін О. В.** Ефективне функціонування сільськогосподарського виробництва / О. В. Березін, О. В. Вашук // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 26 – 30.
7. **Потапенко В. Г.** Органічне сільське господарство як чинник економічної безпеки / В. Г. Потапенко, О. М. Потапенко // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 58 – 65.
8. **Сендецький В. М.** Технологія переробки органічних відходів у біогумус / В. М. Сендецький // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 12. – С. 76 – 78.
9. **Германюк Н. В.** Диверсифікація виробничої діяльності в аграрній сфері / Н. В. Германюк // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С. 28 – 31.